

assumption about the qualitative difference of the relationship of personality traits as characteristics of making a decision by a personality and readiness to risk of people with external and internal locus of control was made. The author confirms significant relationships of rationality and readiness to risk, internality and impulsivity; determination and impulsivity; internality and extraversion and introversion, sensor and intuitive personality type. Correspondence of interrelation between indicators of personality type and its theoretical model are confirmed. It is shown that a holistic structure of a personality, who makes a decision, can be represented by interrelated groups of personality traits in a situation of choice. It is also noted that personal characteristics are a regulator of choice and provide functional and informational analysis of uncertainty, analysis and synthesis of decision-making conditions. The author also presents characteristics of a decision-maker's psychological portrait with a strong internal locus of control, including rapid and vigorous response to the situation, deliberation and rationality, caution in the process of decision-making, independence on circumstances, pragmatism, self-reliance, perseverance in the implementation of the decision.

Keywords: decision-making, personal characteristics, level of subjective control, personal characteristics of decision-making.

Подано до редакції 10.06.14

УДК 159.954.2.018.4

А. О. Саннікова

СЦЕНІЧНІ БАР'ЄРИ: ПСИХОДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ

У статті надається теоретико-емпіричне обґрунтування конструкту авторської психодіагностичної методики, спрямованої на вивчення схильності особистості до переживань сценічних бар'єрів та викладено результати її апробації. Розгорнуто і описано специфіку професійної діяльності виконавця і причини можливої появи сценічних бар'єрів. Представлено погляди вітчизняних та зарубіжних дослідників на зміст і структуру феномена «психологічний бар'єр». Експліковані та описані компоненти сценічного бар'єру: емоційний, когнітивний, конативний (поведінковий), контрольно-регуляторний, мотиваційний, ергічний (енергетичний) та композитна оцінка схильності до переживання сценічного бар'єру. Встановлено основні прояви вираженості компонента сценічного бар'єру: а) психофізіологічного - тремор рук, відчуття «груди» в горлі, сильне серцебиття, озноб, збої дихання; б) емоційного - занепокоєння, хвилювання, страх різного ступеня та етіології, тривожність, перезбудження; в) когнітивного - виконавець забуває текст, у нього плутаються думки, він не завжди розуміє, що відбувається; г) конативний (поведінковий) - проявляється в скутості, помилках, у неможливості почати виступ, аж до повного припинення діяльності; д) контрольно-регуляторний - виконавцю важко контролювати свої реакції, важко впоратися з емоційними переживаннями; неможливо зосередитися на виступі в умовах підвищеної уваги журі, аудиторії; е) мотиваційний - відсутністю бажання займатися сценічною діяльністю; байдужістю до успіху або до провалу; ж) ергічність (енергетичний) - відчуття емоційного спустошення, перевтоми, хронічної втоми, викликаного виснажливою боротьбою з власним страхом перед виступом, втратою сил після відповідального виступу; з) композитна оцінка - характеризується вираженим і стійким страхом, який переживається на сцені, страх зганьбитися, провалитися, страх перед аудиторією, перед творчим застоєм. Усі компоненти розглядаються як біполярні континууми, на одному полюсі (додатному) зосереджені психологічні характеристики, що свідчать про наявність переживання сценічного бар'єру, про його яскраве вираження, на другому (від'ємному) – його відсутність, або слабе вираження. Встановлено, що комбінація цих компонентів, їх якісно-кількісне поєднання характеризує індивідуальну специфіку психологічного бар'єру особистості виконавця. Емпірично доведено, що методика «Диференціальна діагностика схильності до переживань сценічних бар'єрів» має достатній рівень надійності і валідності.

Ключові слова: сценічні бар'єри, апробація, надійність, валідність.

Метою цієї статті є викладення результатів апробації авторської психодіагностичної методики, спрямованої на вивчення схильності особистості до переживань сценічних бар'єрів. Актуальність розробки даного інструментарію, а саме опитувальника «Диференціальна діагностика схильності особистості до переживань сценічних бар'єрів» обумовлена необхідністю вивчення психологічних труднощів, перешкод, які виникають під час сценічної діяльності виконавців, вивчення особливостей сценічних бар'єрів та їх проявів задля своєчасного подолання негативних наслідків.

Специфіка професійної діяльності виконавців ви-

магає від них регулярного перебування на сцені, що пов'язано з певною психічною напругою, яка обумовлює високу вірогідність зривів, стресів, криз і таке інше, що, у свою чергу, може призводити не тільки до порушень психофізіологічних процесів організму, але і до порушень професійної діяльності. Особливість психічних станів, що переживаються на сцені акторами, співаками тощо, поза сумнівом, обумовлено багатьма чинниками, серед яких: і нелімітований спосіб життя, і постійна виснажлива праця, і конкуренція, що є специфічною для професій, пов'язаних з публічними виступами. Саме тому актуальною психологічною пробле-

мою є своєчасне виявлення психологічних бар'єрів задля своєчасної актуалізації внутрішнього потенціалу, прихованих резервів їх подолання.

В літературі психологічні бар'єри розглядаються як «перешкода для чого-небудь»; стійкі настанови, психологічний настрій, процеси, властивості, стани особистості, які консервують прихований емоційно-інтелектуальний потенціал його активності; стійкі особистісні утворення, які за певних обставин призводять до збою процесу взаємодії з іншими людьми; своєрідний соціально-психологічний феномен, що проявляється як певний результат переживання особистістю труднощів спілкування; мотив, що перешкоджає виконанню певної діяльності або дій, зокрема спілкуванню з певною людиною або з групою людей; як певні труднощі, а саме, переживання, а іноді і розуміння невідповідності, що виникає між вимогами діяльності і можливостями особистості; незриме зміцнення, яке споруджує кожна людина з метою захисту свого внутрішнього світу, комплекси буферних зон, які заважають іншим наблизитися до неї [4, 5, 6] тощо.

Таким чином, навіть короткий огляд наукової літератури свідчить про те, що феномен «психологічний бар'єр» розглядається як складне утворення, що включається в простір споріднених понять, який містить цілий ряд різних семантичних відтінків: бар'єр, блок, труднощі, перепони, буферні зони, стійкі особистісні утворення, психологічний настрій особистості, процеси, властивості, стани і таке інше. Це свідчить про складність означеного феномену, про широке і неоднозначне його використання, результатом чого є відсутність на сьогоднішній день чіткого визначення поняття «психологічний бар'єр».

Під час вивчення сценічних бар'єрів для нас важливими є думки дослідників щодо: 1) існування двох видів бар'єрів: зовнішніх, це такі, які не надають можливість суб'єкту вийти із ситуації або змінити її, і внутрішні, тобто, особистісні, психологічні перепони, що заважають досягненню мети [4] і 2) і про те, що труднощі (психологічні бар'єри) можуть бути короточасним психічним процесом або *станом*, який з часом змінює самоощітку і перетворюється у *властивість* особистості, що виявляється у невпевненості у своїх можливостях [5].

У межах даної роботи представлені результати емпіричного дослідження змісту саме *внутрішніх перепонів*, які розглядаються як стійке утворення, як *властивість* особистості – схильність до переживань психологічних бар'єрів, що виявляються в емоційній, когнітивній, мотиваційній, контрольно-регулятивній, поведінковій та інших сферах особистості. На вивчення означених характеристик і спрямована оригінальна методика «Диференціальна діагностика схильності до переживань сценічних бар'єрів».

Теоретичний аналіз проблеми сценічних бар'єрів [4, 5, 6], а також бар'єрів публічного виступу, наші попередні емпіричні дослідження (бесіди з професіоналами-співаками, музикантами-виконавцями, з особами, які приймали участь у групових експериментах за до-

помогою методу модерації, пілотажні дослідження, аналіз анкет на запропоновану тему, словесні самозвіти) дозволили виділити і описати основні характеристики феномену, що вивчається. Комплекс ознак включає ряд показників, кожний з яких представляє собою біполярний континуум, на одному полюсі якого містяться риси, що характеризують яскраву вираженість позначеної якості, на другому – його відсутність (або протилежний прояв). Нижче наводяться описи теоретично обґрунтованих і емпірично виявлених компонентів схильності до переживань сценічних бар'єрів:

ШКАЛА I. Психофізіологічна складова сценічного бар'єру, психофізіологічний тонус СБ особистості. Цей показник сценічного бар'єру (**ПфСБ**) *утворюють* фізіологічні реакції людини в ситуаціях, які сприймаються як загрозові, такі, що заважають сценічному виступу («стоп-реакції»). *Суб'єктивно* психофізіологічний компонент виявляється в різних фізичних відчуттях виконавця.

Додатний полюс психофізіологічного компоненту сценічного бар'єру (ПфСБ+) характеризується такими проявами, як тремор рук, пересихання горла, відчуття «грудки» в горлі, сильне серцебиття. Часто виникає підвищене потовиділення, фізична слабкість або напруга, неприємні відчуття і дискомфорт в області живота, озноб, похолодання кінцівок, збої дихання. Деякі виконавці навіть захворюють перед виступом, у них виникають проблеми зі сном, бувають порушення апетиту (або його відсутність, або підвищене відчуття голоду) і тому подібне. Можуть виникати прояви іншого плану, які відрізняються від проявів додатного полюсу підвищеним психофізіологічним тонусом, стартовим збудженням (але не перезбудженням), поліпшенням самопочуття, яке виявляється у зібраності, відчутті фізіологічної активності, готовності до майбутнього виступу. Ці відчуття характеризують протилежний полюс психофізіологічного компонента сценічного бар'єру, тобто, фактично свідчать про його відсутність. Саме так виявляється *Від'ємний* полюс психофізіологічного компонента сценічного бар'єру (ПфСБ-). Цей компонент в цілому характеризує тілесну, організмичну (соматичну) включеність суб'єкта в складну ситуацію, тобто характеризує його фізіологічну «стоп-реакцію».

ШКАЛА II. Емоційна складова сценічного бар'єру, емоційний тонус СБ особистості. Емоційний показник сценічного бар'єру (**ЕСБ**) *утворюють* відношення особистості до даної ситуації, її емоційне прийняття – неприйняття, тобто ті емоційні переживання, які супроводжують очікування, течію і наслідки сценічних подій. *Суб'єктивно* даний компонент представлений якісним складом емоцій (модальністю і знаком домінуючих емоцій), що переживаються, їх динамічними особливостями (силою, рухливістю, інтенсивністю, стійкістю, лабільністю, динамічністю і т.п.), які випробовує виконавець або будь-який інший суб'єкт публічної діяльності.

Додатний полюс даного континууму (ЕСБ+) характеризується тим, що до або під час виступу викона-

вещь випробовує сильну нервово-психічну напругу, неспокій, хвилювання, страх різного ступеня і етіології (страх сцени, глядачів, страх «перегоріти») і тому подібне), напруженість, тривожність, перезбудження, відчай аж до нападів паніки в процесі сценічної діяльності або публічного виступу. *Від'ємний полюс* (ЕСБ-) характеризується або повною відсутністю негативних переживань, пов'язаних з публічним виступом, або навпаки, наявністю приємного емоційного збудження, підйому. Між цими альтернативними, крайніми проявами сценічного хвилювання розміщується широкий простір різних проявів, де у кожного виконавця на даному континуумі є своя індивідуальна «точка», індивідуальні координати емоційного тону, емоційного відношення до публічного виступу.

Емоційна оцінка ситуації залежить від ставлення особистості до сценічної ситуації, від сприйняття її як емоціогеної (емоційно насиченої) або не емоціогеної; як такої, що є загрозовою для самооцінки, фізичного і психічного здоров'я, соціального і професійного благополуччя або не загрозовою, безпечною. Емоційний компонент включає *іраціональну оцінку* сценічної ситуації. Цей компонент «*емоційно маркірує*» сценічну ситуацію.

ШКАЛА III. Когнітивна складова сценічного бар'єру, когнітивний тону СБ особистості. Когнітивний показник сценічного бар'єру (**КгСБ**) *утворюють* інтерпретації поточної ситуації, які засновані на особливостях її сприйняття особистістю, на розумінні, аналізі, антиципації і інтелектуальній активності особистості. *Суб'єктивно* когнітивний компонент сценічного бар'єру характеризується ступенем включення, фокусування, зосередженості уваги, певними думками і очікуванням відповідних результатів, певних прогнозів. *Додатний полюс* когнітивного показника сценічного бар'єру (КгСБ+) характеризується тим, що виконавець думає про можливий провал, не може зібратися з думками перед відповідальним виступом, забуває текст під час виступу або перед самим його початком, у нього плутаються думки, увага слабка, він не завжди розуміє, що відбувається. *Від'ємний полюс* (КгСБ-) виявляється в легкості зосередження уваги виконавця на своїх завданнях під час виступу, навіть перед авторитетною аудиторією, в думках про успіх, у поліпшенні здібності до розуміння і аналізу сценічної ситуації.

Когнітивна оцінка ситуації залежить від ступеню її розуміння, від сприйняття сценічної ситуації: як простої або складної (уявлення особистості про безліч залучених в ситуацію елементів); як визначеної або невизначеної (ступінь повноти розуміння ситуації, інформованості). На когнітивну оцінку впливає також прогнозованість або непрогнозованість ситуації (прогноз перспектив розвитку ситуації і можливих для особистості наслідків). Можна сказати, що когнітивний компонент включає *раціональну оцінку* і розуміння сценічної ситуації. Цей компонент начебто «*когнітивно маркірує*» сценічну ситуацію на основі рефлексії, аналізу, оцінки та імовірного прогнозу.

ШКАЛА IV. Конативна складова сценічного бар'єру, поведінковий тону СБ особи. Конативний (поведінковий) показник сценічного бар'єру (**КоСБ**) *утворюють* особливості сценічної поведінки, які засновані на зовнішніх проявах рухової активності особистості. *Суб'єктивно* поведінковий компонент сценічного бар'єру характеризується ступенем і різноманітністю експресивності, виразністю і тембром голосу, сценічними рухами і діями.

Додатний полюс конативного показника сценічного бар'єру (КоСБ+) характеризується тим, що його експресія, поведінка свідчать, перш за все, про його психічний, емоційний стан, про його ставлення до публічного виступу і переживання, які він *сам* випробовує на сцені, незалежно від змісту діяльності (сценічної ролі, характеру музичного твору). Зовні це може виявитися в скутості, ступорі, розгубленості, помилках, в неадекватній поведінці щодо ситуації або в метушливості, рухи виконавця є перебільшено виразними, в невмотивованих зупинках, в неможливості почати виступ, а у крайніх випадках навіть в зривах аж до повного припинення діяльності. *Від'ємний полюс* (КоСБ-) виявляється в повній відповідності зовнішньої поведінки, експресії змісту твору, який виконується (музичного, сценічного ролі, темі виступу, висловлюваної на лекції інформації), в легкості прояву емоцій на сцені, що відповідають задумці автора твору. При цьому рівень відповідальності виступу не відображається на його якості і на сценічній поведінці виконавця.

ШКАЛА V. Контрольно-регулятивна складова сценічного бар'єру, контрольно-регулятивний тону СБ особистості. Контрольно-регулятивний показник сценічного бар'єру (**К-РСБ**) *утворюють* особливості регулятивного і волевого потенціалу особистості. *Суб'єктивно* контрольно-регулятивний компонент сценічного бар'єру переживається як можливість встановлення контролю над ситуацією, над собою, над процесом і результатом діяльності.

Додатний полюс контрольно-регулятивного показника сценічного бар'єру (К-РСБ+) характеризується тим, що виконавцю важко контролювати свої реакції, думки, дії; важко впоратися з емоційними переживаннями; неможливо зосередитися на виступі в умовах сторонніх шумів; важко собою володіти в умовах конкурсу, підвищеної уваги журі, аудиторії і тому подібне. *Від'ємний полюс* даного показника (К-РСБ-) виявляється у високому рівні самовладання на сцені, в доброму контролі своїх відчуттів, думок, своєї поведінки, виразних рухів, міміки під час публічних виступів. Навіть якщо виконавець здійснює помилку, збій діяльності або декілька невпевнений в собі – він легко це приховує.

Контрольно-регулятивна оцінка ситуації залежить від сприйняття сценічної ситуації як контрольованої – неконтрольованої (безконтрольної), керованої – некеруваної. В цілому, відбувається, так би мовити, «*контрольно-регулятивне маркування*» сценічної ситуації.

ШКАЛА VI. Мотиваційна складова сценічного бар'єру, мотиваційний тону СБ особистості. Мотива-

ційний показник сценічного бар'єру (**МСБ**) *утворює* гострота потреб в сценічній діяльності; ступінь інтенсивності, сила і характер професійної мотивації. *Суб'єктивно* даний компонент сценічного бар'єру переживається як наявність або відсутність спонуки, потреби, необхідності в заняттях даною діяльністю.

Додатний полюс мотиваційного показника (**МСБ+**) характеризується відсутністю потреби, бажання займатися сценічною діяльністю; нестійкістю ставлення до результатів власної діяльності; байдужістю як до успіху, так і до провалу; спокійним ставленням до себе як до посереднього або як до успішного виконавця, що призводить до зниження професійної мотивації. *Від'ємний полюс даного показника* (**МСБ-**) характеризується наявністю головної потреби – попри все бути визнаним, відомим, популярним. Привертає, в основному, зовнішній результат діяльності – успіх, слава, визнання, але іноді і сам процес заняття улюбленою справою, прагнення до самовираження.

ШКАЛА VII. Енергетична (ергічна) складова сценічного бар'єру, енергетичний тонус СБ особистості. Енергетичний показник сценічного бар'єру (**ЕГСБ**) *утворює* ступінь психологічних і фізичних витрат, «ціну» переживання сценічного бар'єру, ступінь енергетичних витрат. *Суб'єктивно* даний компонент сценічного бар'єру переживається як наявність або відсутність активності, бадьорості та енергійності.

Додатний полюс енергетичного показника сценічного бар'єру (**ЕГСБ+**) характеризується відчуттям емоційного спустошення, занепаду, перевтоми, хронічної втоми, викликаною виснажливою боротьбою з власним страхом перед виступом, втратою сил після відповідального виступу, що вимагають відновлення. *Від'ємний полюс* даного показника (**ЕГСБ-**) характеризується переживанням відчуття «підйому», натхненням під час виступу, внутрішньою зібраністю, підвищеною «бойовою готовністю», мобілізацією сил, активністю, енергійністю.

ШКАЛА VIII. Композитна оцінка - загальний показник схильності до переживання бар'єру, «стоп-реакція». Загальний показник сценічного бар'єру (**ЗПСБ**) *утворює* загальна схильність особистості до переживань психологічного бар'єру, а також схильність до «стоп-реакцій», до зупинок дій, «емоційних пробок», до ступору, завмирання, заціпеніння. *Суб'єктивно* загальний показник сценічного бар'єру переживається як сукупність уявлень про сценічну ситуацію як про зону дискомфорту, як про подію з несприятливим результатом, тобто розглядається як «стоп - ситуація».

Додатний полюс загального показника сценічного бар'єру (**ЗПСБ+**) характеризується вираженням і стійким страхом, що переживається на сцені з будь-якого приводу: страх ганьбитися, провалитися, страх перед авторитетними людьми, перед залом, аудиторією, перед недоброзичливою реакцією публіки, перед творчим застоєм, перед необхідністю підтримувати хорошу форму, перед постійною напругою власного творчого потенціалу і таке інше. Ці страхи і інші причини провокують переживання

сценічного бар'єру, призводять до зниження ефективності професійної діяльності і навіть до професійної непридатності. *Від'ємний полюс* даного показника (**ЗПСБ-**) характеризується внутрішньою свободою від «особистих» емоцій виконавця, емоційною стійкістю, здатністю контролювати себе, володіти собою, володіти розвинутою силою волі і в той же час уміти переживати емоції, пов'язані з музичним твором і роллю, що виконується.

Отже, всі компоненти розглядаються як біполярний континуум, на одному полюсі якого зосереджені психологічні характеристики, що свідчать про яскраву вираженість переживання сценічного бар'єру, про його наявність (**СБ+**) – це додатний полюс, на іншому – його відсутність (**СБ-**) – це від'ємний полюс. Важливо відзначити, що кожен полюс має свій знак – додатний (+) або від'ємний (-), які не несуть жодного оцінного або змістовного навантаження, а лише указують на координати позначених полюсів на континуумі переживання сценічного бар'єру: його наявність (високий тонус) або відсутність сценічного бар'єру (низький тонус). Проте, якщо розглядати вплив переживання сценічного бар'єру на виконавську діяльність – конструктивне або деструктивне, то традиційно в літературі наголошується переважно на наявності деструктивного впливу яскравого переживання сценічного бар'єру (полюси з додатним знаком).

Кожний з цих показників по-своєму «маркує» сценічну ситуацію. Комбінація «маркерів», їх якісно-кількісне поєднання, ступінь їх проявів визначає характер переживання сценічного бар'єру, його **рівень і тип**.

Експліковані компоненти (показники) не вичерпують весь ознаковий простір сценічних бар'єрів, що переживаються, проте даний комплекс показників можна вважати достатнім для дослідження основних якісних характеристик феномена, що вивчається. Комбінація цих показників, як було вже зазначено, тобто їх якісно-кількісне поєднання характеризує індивідуальну структуру психологічного бар'єру особистості виконавця.

В психології існують психодіагностичні методики, які вивчають певні характеристики психологічних бар'єрів, проте, по-перше, ми не знайшли відомостей про інструмент, за допомогою якого можна було б вивчати саме сценічні бар'єри (СБ) і схильність до їх переживань; по-друге, даний склад (комплекс) показників СБ в літературі освітлено фрагментарно, не в комплексі і тому очевидно, що знайти адекватну методику ми не змогли. Саме тому в ході дослідження виникла необхідність у відповідному психодіагностичному інструментарії, призначеному для вивчення означених формально-динамічних і якісних показників [7] сценічних бар'єрів, до переживання яких схильна особистість.

Процедура створення означеного тест-опитувальника проведена відповідно до вимог психометрики [1, 2, 3, 7]. Завершальним етапом роботи зі створення опитувальника тесту стало проведення процедури його апробації, перевірка надійності та валідності. Для цього перевірялась: а) надійність частин тесту (перевірка міри внутрішньої узгодженості змісту тесту); б) тест-ретестова надійність (перевірка стійкості результатів тесту в часі); в)

надійність паралельних форм (перевірка узгодженості відповідей випробовуваних на різні завдання) [1, 3].

У табл. 1 наводяться коефіцієнти кореляції між однойменними показниками схильності до сценічного бар'єру. Дослідження проводилося на базі Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» та Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової. Вибірка стандартизації – 240 чоловік (у віці від 23 до 35 років). Статистичні методи обробки даних здійснювалися

за допомогою комп'ютерної програми SPSS 13.0 for Windows.

Аналіз таблиці дозволяє зробити загальний висновок про те, що більшість однойменних показників пов'язані між собою на високому рівні за винятком МСБ. Даний показник не має очікуваних зв'язків з однойменним показником, що діагностується процедурою «Розміщення себе на шкалах сценічного бар'єру». Цей факт потребує додаткового вивчення.

Таблиця 1

Значення коефіцієнтів кореляції, одержаних під час перевірки на надійність і валідність методики «Диференціальна діагностика схильності до переживань сценічних бар'єрів»

Шкали тесту	Способи перевірки на надійність і валідність тест-опитувальника				
	Надійність еквівалентних половин тесту ($x_I - x_{II}$) $n=250$	Тест-ретест-надійність ($y_I - y_{II}$) $n=140$	Надійність паралельних форм ($n=250$)		
			Парні порівняння	Методика варіант 2	«Розміщення на шкалі»
ПфСБ	477**	310**	302**	433**	304**
ЕСБ	504**	402**	343**	344**	322**
КгСБ	611**	511**	320**	334**	343**
КоСБ	300**	411**	201**	255**	332
К-РСБ	469	342**	406**	346**	302**
МСБ	178*	344**	121*	167*	
ЕгСБ	334**	298**	243**	324**	198**
ЗПСБ	435**	323**	210**	222**	256**

Примітка: 1. Позначення $x_I - x_{II}$ указує на значення кореляції між двома частинами однойменних показників тесту. 2. Позначення $y_I - y_{II}$ указує на значення кореляції між результатами першого і повторного тестування. 3. Нулі і коми опущені. 4. * - $p < 0,05$; ** - $p < 0,01$.

Таким чином, методика «Диференціальна діагностика схильності до переживань сценічних бар'єрів», що спрямована на вивчення емоційного (ЕСБ); когнітивного (КгСБ); конативного (поведінкового) (КоСБ); контрольно-регулятивного (К-РСБ); мотиваційного

(МСБ); енергетичного (ЕгСБ) показників сценічного бар'єру та композитної оцінки схильності до переживання сценічного бар'єру – його загального показника (ЗПСБ) має достатній рівень надійності і валідності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастаси А. Психологическое тестирование / А. Анастаси, С. Урбина. – СПб.: Питер, 2001. – 688 с.
2. Бурлачук Л. Ф. Словарь-справочник по психодиагностике / Л.Ф. Бурлачук, С.М. Морозов. – СПб.: Питер, 2000. – 462 с.
3. Василюк Ф. Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. – М.: Изд-во МГУ, 1984.
4. Зимбардо Ф. Застенчивость: Пер. с англ. / Ф. Зимбардо. – М.: Педагогика, 1991. – 208 с.
5. Лабунская В. А. и др. Психология затрудненного

общения: Теория. Методы. Диагностика. Коррекция: учеб. пособие [для студ. высш. учеб. завед.] / В. А. Лабунская, К. А. Менджерицкая, Е. Д. Бреус. – М.: Изд. Центр «Академия», 2001. – 288 с.

6. Парыгин Д.Б. Социально-психологический барьер и его функции / Д. Б. Парыгин // Философия и социальная психология / Под ред. Б. Д. Парыгина. – Л., 1974. – Вып. 3.

7. Санникова О. П. Формально-динамические и качественные метахарактеристики индивидуальности / О. П. Санникова // Наука і освіта. – 2007. – № 6–7. – С. 30–33.

REFERENCES

1. Anastazi, A., & Urbina, S. (2001). *Psichologicheskoe Testirovanie [Psychological Testing]*. St. Petersburg.: Piter [in Russian].
2. Burlachuk, L. F., Morozov, S.M. (2000). *Slovar-Spravochnik po Psichodiagnostike [Psychodiagnostic Dictionary]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
3. Vasilyuk, F. E. (1984). *Psichologiya Perezhivaniya [Psychology of Anxiety]*. Moscow: Izd-Vo Mgu [in Russian].
4. Zimbardo, F. (1991). *Zastenчивость: Per. S Angl. [Diffidence: transl. from English]*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
5. Labunskaya, V. A., & Mendzheritskaya, K. A., &

Breus, E. D. (2001). *Psichologiya Zatrudnennogo Obscheniya: Teoriya. Metody. Diagnostika. Korrektsiya: Ucheb. Posobie [Dlya Stud. Vyssh. Ucheb. Zaved.] [Psychology of Stammer Communication: Theory. Methods. Diagnostics: Textbook for students of higher educational institutions]*. Moscow: Izd. Tsentr «Akademiya» [in Russian].

6. Parygin, D.B. (1974). *Sotsialno-Psichologicheskii Barier I Ego Funktsii [Social and Psychological Barrier and its Functions] // Filosofiya i Sotsialnaya Psichologiya – Philosophy and Social Psychology*. B. D. Parygina (Ed). L., Issue. 3. [in Russian].

7. Sannikova, O. P. (2007). Formalno-Dinamicheskie i Kachestvennyye Metaharakteristiki Individualnosti [Formal, Dynamic and Qualitative Metacharacteristics of a Personality]. *Nauka i Osvita – Science and Education. #6–7, 30–33.* [in Russian].

A. A. Санникова

СЦЕНИЧЕСКИЕ БАРЬЕРЫ: ПСИХОДИАГНОСТИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ

В статье излагается теоретико-эмпирическое обоснование конструкта авторской психодиагностической методики, направленной на изучение склонности личности к переживаниям сценических барьеров, и представлены результаты ее апробации. Развернута и описана специфика профессиональной деятельности исполнителя и причины возможного появления сценических барьеров. Представлены взгляды отечественных и зарубежных исследователей на содержание и структуру феномена «психологический барьер». Эксплицированы и описаны компоненты сценического барьера: эмоциональный, когнитивный, конативный (поведенческий), контрольно-регулятивный, мотивационный, эргичный (энергетический) и композитная оценка склонности к переживанию сценического барьера. Установлены основные проявления выраженности компонент сценического барьера: а) психофизиологического – тремор рук, ощущения «кома» в горле, сильное сердцебиение, озноб, сбой дыхания; б) эмоционального – беспокойство, волнение, страх разной степени и этиологии, тревожность, перевозбуждение; в) когнитивного – исполнитель забывает текст, у него путаются мысли, он не всегда понимает, что происходит; г) конативный (поведенческий) – проявляется в скованности, ошибках, в невозможности начать выступление, вплоть до полного прекращения деятельности; д) контрольно-регулятивный – исполнителю трудно контролировать свои реакции, трудно справиться с эмоциональными переживаниями; невозможно сосредоточиться на выступлении в условиях повышенного внимания жюри, аудитории; е) мотивационный – отсутствием желания заниматься сценической деятельностью; безразличием к успеху или к провалу; ж) эргичный (энергетический) – ощущение эмоционального опустошения, переутомления, хронической усталости, вызванной изнурительной борьбой с собственным страхом перед выступлением, потерей сил после ответственного выступления; з) композитная оценка – характеризуется выраженным и стойким страхом, который переживается на сцене по любому поводу, страх опозориться, провалиться, страх перед аудиторией, перед творческим застоем. Все компоненты рассматриваются как биполярные континуумы, на одном полюсе которого (положительном) сосредоточены психологические характеристики, свидетельствующие о наличии переживания сценического барьера, о его яркой выраженности, на другом (отрицательном) – его отсутствие, или слабая выраженность. Установлено, что комбинация этих компонентов, их качественно-количественное сочетание характеризует индивидуальную специфику психологического барьера личности исполнителя. Эмпирически доказано, что методика «Дифференциальная диагностика склонности к переживаниям сценических барьеров» имеет достаточный уровень надежности и валидности.

Ключевые слова: сценические барьеры, апробация, надежность, валидность.

A. O. Sannikova

STAGING BARRIERS: PSYCHODIAGNOSTIC TOOLS

The article presents the theoretical and empirical substantiation of the construct of author's psycho-diagnostic methods, aimed at learning personality proneness to experiencing stage barriers. The approbation results of the methods are also given in the article. Specificity of professional activity of an artist and reasons of possible manifestation of stage barriers are revealed and described. Views of native and foreign researchers on the content and structure of the phenomenon "psychological barrier" are also demonstrated. The author also describes the components of stage barriers: emotional, cognitive, behavioral, control and regulative, conative and energetic one. The main manifestations of stage barrier components are determined: a) psycho-physiological is manifested in hand tremor, lump in throat feeling, palpitation, shiver; b) emotional – anxiety, excitement, fear of different level and etiology, overexcitement; c) cognitive – an artist forgets a text, his thoughts confuse, he doesn't understand what is going on; d) behavioral one is manifested in restraint, mistakes, impossibility to start a performance, to the extent of standstill; e) control and regulative – an artist can hardly control his reactions and feelings; he cannot concentrate on the performance under the conditions of increased attention of jury and audience; f) conative is characterized by the absence of desire to deal with the stage, indifference to success or failure; g) energetic one is defined by the feeling of emotional emptiness, chronic and over-fatigue, which is caused by all-out battle with own fear before the performance, adynamia after an important act; h) composite evaluation is characterized by permanent fear, which is experienced at the stage about everything, fear to shame oneself, to fail etc. All the components are considered as bipolar continua, on the one pole of which psychological characteristics, which indicate the presence of a stage barrier, are focused. The other pole is characterized by the absence or a slight expressiveness of a stage barrier. It has been determined that the combination of these components, their qualitative and quantitative conjunction characterizes the individual specificity of artist personality's psychological barrier. It has been empirically proved, that methods "Differential diagnostics of proneness to experiencing stage barriers" has a sufficient level of reliability and validity.

Keywords: stage barriers, testing, reliability, validity.

Подано до редакції 03.06.14